

**ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ
КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ НОВІТНЬОГО ПЕРІОДУ НА СТОРІНКАХ
„УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ”
(1957 – 2000 РОКИ)**

Із здобуттям незалежності українське сходознавство та африканістика переживають своє друге народження. Доцільною постає потреба у виваженому аналізі видань з даної тематики радянської доби та за десятилітній пострадянський період. Сьогодні Україна намагається встановити взаємовигідні економічні та політичні стосунки з країнами Азії та Африки. Тому особливо актуальною постає потреба в даного роду дослідженнях.

Питанням історії Африки в зазначений період на сторінках журналу приділялось найменше уваги. Дана ситуація пов'язується з рядом суб'єктивних і об'єктивних причин. Це і відсутність шкіл по вивченню африканістики, мовні та фінансові перешкоди, незначна кон'юктурність тематики.

Радянський союз в умовах „холодної війни” з міжнародним імперіалізмом на Близькому Сході робив ставку на свого союзника – Єгипет. Тому саме ця країна стає об'єктом досліджень ряду українських істориків.

Дяченко А.Д. стверджує, що саме арешт керівників національно-визвольного руху в березні 1919 р. загострив обстановку в країні і зрештою призвів до загального повстання [4, 83].

Терезов В.Я. виділяє етапи національно-визвольної революції [31, 84]. Також підкреслює цінність і вирішальність вкладу соціалістичних країн в справу боротьби Фронту визволення Мозамбіку за незалежність держави [1, 90].

Автор відшукав лише одну історіографічну сходознавчу публікацію, зміст базових висновків якої заполітизований [2, 151-153].

Становище в українському сходознавстві на рубежі 20-30-х рр. ХХ ст., в зв'язку зі зміцненням сталінської тоталітарної системи, було складним і суперечливим. Успіхи в ньому були пов'язані з іменами таких відомих вчених, як академік АН УРСР А.Ю. Кримський, заслужений діяч науки А.П. Ковалівський [32, 59].

Історія Ізраїлю нерозривно пов'язується з арабо-ізраїльським протистоянням.

Політика Ізраїлю щодо Єгипту визнана агресивною. Є результатом змови найбільш реакційних сил міжнародного імперіалізму, в першу чергу США [14, 153].

Причина виникнення палестинської проблеми – колоніальна, загарбницька політика сіоністів [36, 157]. Метою агресії Ізраїлю проти арабських країн є контрнаступ на прогресивні сили арабського національно-визвольного руху, підірвати арабську єдність [13, 107], здійснення планів по створенню „великого Ізраїлю” [11, 148]. В 1967 р. Ізраїль намагався встановити контроль над Суецьким каналом [10, 102].

Ізраїль є засобом в боротьбі проти національно-визвольного руху народів Близького Сходу в руках імперіалістів США і Великобританії [16, 72]. В перспективі бачилися обставини, коли соціалістична орієнтація стане головним фактором соціального прогресу арабських народів [5, 75].

Українські історики дали своє бачення сутності сіонізму. Вказується на безпідставність тверджень про те, що сіонізм є єврейським національно-визвольним рухом [12, 154]. Союз іудейської релігії й сіонізму спрямований на відрив трудящих-євреїв від класового союзу з експлуатованими в країнах капіталізму. Доктрини „землі обітваної”, „богообраності” служать брудним політичним цілям експлуататорських

класів євреїв [6, 153]. Ідеологія сіонізму просякнута трупом расизму та шовінізму [3, 95].

Зовсім виглядає штучним твердження, що сіоністи всіляко перешкоджали розвитку контактів між колишнім СРСР і США [25, 153]. З усіх перелічених вище думок найбільш заслуговує на увагу погляд Добрецової В.В. на завдання сіоністської пропаганди, яка мала на меті збільшити еміграцію євреїв в Ізраїль [3, 95].

З огляду на радянську дійсність, українські радянські історики не мали змоги і можливості по-науковому вникнути в реальний зміст арабо-ізраїльського конфлікту та сіонізму. Тому їхні праці хибують на суб'єктивність, брошурність.

Ключовою державою Близького Сходу є Туреччина. Насамперед дослідники звернули увагу на причини вступу Порту у Першу світову війну на боці кайзерівської Німеччини. Зазначено, що приєднуючись до австро-німецького блоку, Туреччина розраховувала загарбати території Криму, Кавказу, Середньої Азії, Поволжя, відторгнути колоніальні володіння Франції і Англії. В разі перемоги держав Троїцького союзу над Антантою Туреччина могла оволодіти англо-французькими капіталовкладеннями та відмовитися сплачувати позики [33, 141].

Наступною темою для дослідження стала Турецька революція. Показано еволюцію турецького руху опору – від перших розрізнених виступів до організованих партизанських загонів і регулярної армії кемалістів. Підкреслюється важливість надання всебічної допомоги радянськими республіками та видатну роль у розгромі інтервентів радянського діяча Н.В. Фрунзе – керівника Надзвичайної місії УРСР [7, 84].

Розглянуто розвиток Туреччини в республіканський період. Сформульовано погляд на кемалізм як місцеве явище, що виникло в Туреччині внаслідок впливу ряду факторів внутрішнього і зовнішнього характеру. Кемалійський шлях визначається звичайним буржуазним шляхом розвитку відсталості в економічному і політичному відношенні країни і не здатним забезпечити їй справжню національну незалежність [30, 154].

Економічні та культурні зв'язки СРСР і Туреччини у 20-30-х рр. ХХ ст., досліджував Черніков І.Ф. Зазначено, що М.К.Ататюрк багато зробив для розвитку радянсько-турецького співробітництва. Допомога радянської держави Туреччині була різнобічною і ефективною [21, 112, 118]. Турецькі реформи 1930-1934 рр. були спрямовані на ліквідацію решток „феодалізму” [8, 129].

Щодо радянсько-турецьких відносин Другої світової війни, то вони розвивались в інтересах обох держав, а вже в 60-х рр. ХХ ст. відбувався процес відродження дружніх радянсько-турецьких відносин [35, 121].

В другій половині ХХ ст. Індія мала досить добросусідські відносини з СРСР. Авторами була приділена увага на такі сторони індійської історії як солідарність народів Індії з героїчним радянським народом, що стала серйозним моральним фактором і могутньою силою, що наблизила час історичної перемоги над агресором у Другій світовій війні [26, 133]. Зазначено, що за роки незалежності Індія завоювала міжнародний авторитет, стала ініціатором політики неприєднання [17, 127].

Історія Ірану розглядається через призму ворожих інтересів Англії та США, їх заходи щодо цієї країни є новими кайданами [9, 146]. Щодо передумов ірано-іракського конфлікту, то зазначено, що саме колонізатори на початку ХХ ст. „спровокували” майбутній конфлікт. Саме на рубежі 70-80-х рр. ХХ ст. протиріччя між двома державами переросли у війну при сприянні США, які намагалися піднести свій авторитет в арабському світі [29, 87].

Кілька статей присвячено історії Монгольської Народної республіки-найстаршому сателіту колишнього СРСР. В роки Великої Вітчизняної війни трудящі

Монголії збирали кошти у фонд оборони МНР і СРСР [18, 70]. Великих успіхів досяг монгольський народ при підтримці Радянського Союзу. В народному господарстві перемогли соціалістичні виробничі відносини [21, 124-125].

Статті з історії Китаю були написані після суттєвого погіршення радянсько-китайських відносин. Тому мають виключно "викривальний" характер. Суть конфлікту схарактеризовано в статті дослідника Седнева В.В. Китай намагався нав'язати міжнародному комуністичному рухові, світовому соціалізму свої дрібнобуржуазні концепції [28, 96] – заявка на центр комуністичного руху, що різко засуджувалося СРСР. Навіть закидалося тодішнім керівникам КНР і КПК відкрите нехтування спадщиною Сунь Ясена, який заповідав дотримуватися добросусідських відносин з СРСР [19, 145].

Інтернаціональний запал панує довкола в'єтнамської тематики. Підкреслено ключову роль вождя в'єтнамської революції Хо Ші Міна в справі боротьби проти імперіалістичних загарбників. Охарактеризовано його як видатного діяча міжнародного комуністичного і національно-визвольного руху [23, 136-139]. Висловлено впевнену надію, що при енергійній підтримці країн соціалістичної співдружності героїчний в'єтнамський народ переможе у своїй боротьбі проти іноземних загарбників [20, 142].

Не залишена поза увагою Північна Корея – на сьогодні останній оплот ортодоксального марксизму. Комуністичний режим, перебуваючи в 1945-1950 рр. в стадії становлення, максимально використовував ініціативу, господарський досвід окремих підприємців і торговців [22, 120].

Саме еволюція японо-американських суперечностей в Китаї у кінцевому підсумку привела до війни між ними [2, 152]. Вступ СРСР у війну проти Японії був не тільки вирішальним фактором для остаточного розгрому агресора на Далекому Сході, він врятував життя тисячам американських і англійських солдат [15, 138].

Післявоєнні японо-американські договори схарактеризовані авторами як антияпонські, і такі, що несуть небезпеку для миру на Далекому Сході. Так Сан-Франціський договір від 1951р. поставив Японію в залежність від американського імперіалізму [24, 14]. Американсько-японський "Договір безпеки" від 1960 р., згідно якого американські війська одержали право розташувати на японській території свої воєнні бази і використовувати їх для підготовки авантюр на Далекому Сході [15, 138].

Розвиток українського сходознавства та африканістики в 60-80-х роках ХХ ст. Відбувався в умовах жорсткого ідеологічного контролю. Це і визначило тематику та характер досліджень. Саме тому в поле зору дослідників потрапили арабо-ізраїльський конфлікт, сіонізм. Оцінка революції в Туреччині, кемалізм. Проаналізовано витoki ірано-іракського конфлікту. Дісталось Китаю за ревізію марксизму. Підкреслено вірність соціалістичному курсу в МНР. Зазначено згубність політики США на Далекому Сході. І все це з монополією на істину, односторонністю суджень. На сьогодні деякі положення пройшли перевірку часом, значна частина їх втратила свою актуальність. Завданням сучасних дослідників залишається творче опрацювання досягнень радянської доби. Мета – вилучити і перенести в сьогоднішнє все позитивне, що було створено українськими радянськими дослідниками.

1. Будаков Б.Ф. Боротьба народу Мозамбіку за свободу і незалежність // УІЖ.-1975.-№8.-С.85-91.
2. Волковинський В.І., Кирпенко П.Ф. З історії Зарубіжного Сходу // УІЖ.-1973.-№3.-С.151-153.
3. Добрецова В.В. Сіонізм на службі антикомунізму // УІЖ.-1972.-№8. -С.85-96.
4. Дяченко А.Д. Внутрішньополітичне становище в Єгипті напередодні повстання 1919 року // УІЖ.- 1975.-№7. - С.76-83.

5. Дяченко А.Д. З історії антиколоніальної боротьби арабських народів (1919-1921рр.) // УІЖ.-1979.-№4. - С.69-75.
6. Єфімов О.Ю. – Баканурський Г.Л. Ложные доктрины, реакционная политика: критика союза религии и сионизма // УІЖ.-1987.-№7.-С.153-154.
7. Зайцев В.М. Про вступ Туреччини в першу Світову війну // УІЖ.-1968. -№9.- С.83-87.
8. Зайцев В.М. З історії радянсько-турецьких відносин // УІЖ.-1962.-№6.- С.128-129.
9. Зайцев В.М.- Зибіна Г.Г. Шлях Ірану до незалежності // УІЖ.-1970. - №2.-С.145-147.
10. Зайцев В.М., Розенберг Н.Б. Суецький канал – національне надбання єгиптян (до 100-річчя з дня відкриття) // УІЖ.-1969. - №12.-С.100-103.
11. Зайцев В.М. – Зибіна Г., Жолневський К. Арабський Схід: боротьба проти імперіалізму // УІЖ.-1972.-№10.-С.148-149.
12. Замлинський В.О., Міщенко Г.П. – Бернштейн А.Е. обреченность политики и практики сионизма // УІЖ.-1981.- С.154-155.
13. Зибіна Г.Г. До питання про події 1956-1958рр. на Арабському Сході // УІЖ.-1968.-№8.-С.104-107.
14. Зибіна Г.Г. До 20-річчя революції в Єгипті // УІЖ.-1972.-№7.-С.121-126.
15. Леонідов Л.О. До 20-річчя підписання (1945) Акту про беззастережну капітуляцію Японії // УІЖ.-1965.-№9.-С.138-139.
16. Лещенко Л.О. До питання про агресивну політику Ізраїлю // УІЖ.-1967.-№11.- С.71-81.
17. Лещенко Л.О. 20 років на шляху незалежності // УІЖ.-1970.-№1.- С.126-129.
18. Лещенко Л.О. Братерська солідарність монгольського народу з радянським у роки Великої Вітчизняної війни // УІЖ.-1969.-№7.-С.69-75.
19. Лещенко Л.О. Пам'яті Сунь Ят – Сена (До 100-річчя з дня народження) // УІЖ.-1966.-№11.-С.142-145.
20. Лещенко Л.О. Демократичній республіці В'єтнам 20 років // УІЖ.-1965.-№9.- С.139-142.
21. Нечай В.І. Від феодалізму до соціалізму (До 50-річчя МНР) // УІЖ.- 1971.-№7.- С.121-125.
22. Пак Л.Д. Використання Трудовою партією Кореї досвіду КПРС у промисловому будівництві // УІЖ.-1958.-№3.-С.109-120.
23. Пасько А.В. Великий син в'єтнамського народу (До 90-річчя з дня народження Хо Ші Міна) // УІЖ.-1980.-№5.-С.136-139.
24. Побеленський Л.О. Боротьба японського народу проти „Договору безпеки” // УІЖ.-1965.-№9.-С.14-25.
25. Позняков К.І.,- Сойфер Д.І. Сионизм – орудие антикомунизма // УІЖ.- 1977.- №6.-С.153-154.
26. Полюк С.П. 30-річчя республіки Індія // УІЖ.-1980.-№1.-С.131-134.
27. Сансевич А.В. Розвиток історичної науки в Україні між ХХІІ і ХХІІІ з'їздами партії // УІЖ.-1966.-№3.-С.40-52.
28. Седнев В.В. Боротьба СРСР за колективну безпеку в Азії і підступи маоїстів // УІЖ.-1975.-№11.-С.94-101.
29. Скороход Ю.С. Ірано-іракський конфлікт у стратегії американського імперіалізму // УІЖ.-1987.-№1.-С.86-95.
30. Танусець О.І. Суспільно-політичний розвиток Туреччини в республіканський період // УІЖ.-1963.-№1.-С.152-155.

31. Терезов В.Я. З історії національно-визвольного руху єгипетського народу // УІЖ.-1967.-№1.-С.79-85.
32. Черніков І.Ф. Про діяльність комісії для вивчення історії Близького Сходу Всеукраїнської Академії наук (1930-1933рр.) // УІЖ.-1993.-№9.- С.59-63.
33. Черніков І.Ф., Філіпенко Д.М. Друзі й вороги революційної Туреччини // УІЖ.-1968.-№2.-С.140-141.
34. Черніков І.Ф. Мустафа Кемаль і радянсько-турецьке співробітництво в галузі культури і науки // УІЖ.-1972.-№4.-С.112-118.
35. Черніков І.Ф. 50 років радянсько-турецьким відносинам // УІЖ.-1970.- №6.- С.121-123.
Черніков І.Ф. Радянсько-турецькі відносини в 1960 – 1966 рр. // УІЖ.-1967.-№8.-С.92-99.
36. Шаповалов О.В. – Киселев В.И. Палестинская проблема и ближневосточный кризис // УІЖ.-1972.-№2.-С.157-158.

SUMMARY

V.A. Shpak. The problems of the political history of the countries of Asia and Africa nowadays period on the pages of the „Ukrainian historical magazine”(1957-2000).

Historiographical researches are the component part of the development of the historical science. In this article the author have analysed the content of the publication of the history of Asia and Africa on the pages of the „UHM”. The basic subject of researchers involves the problems: Arabic-Israel's conflict, sionizm, Iran-Iraq war, revision marxism by China, aggressive policy of the USA on the Far East. Today the number of conclusions endured the check by time, majority of them losed their topical meaning.